

บทที่ 1
บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผู้เลี้ยงดูเปรียบเสมือนครูคนแรกของเด็ก โดยเป็นผู้ที่คอยชี้แนะ สนับสนุนและชมเชย เมื่อเด็กกระทำสิ่งที่ถูกต้อง ให้กำลังใจในยามที่เด็กต้องการ เป็นพลังผลักดันให้เด็กพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ ทั้งนี้เนื่องจากความใกล้ชิดระหว่างผู้เลี้ยงดูและเด็กที่ก่อให้เกิดความผูกพันทั้งทางร่างกายและจิตใจ ความรักความเข้าใจและความผูกพันนี้เองที่จะทำให้สมาชิกในครอบครัวสามารถร่วมกันแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องเผชิญได้อย่างเต็มที่

สิ่งที่ผู้เลี้ยงดูรักมากที่สุด ก็คือเด็กในความดูแลของตน ผู้เลี้ยงดูส่วนใหญ่จะคอยเฝ้าดูและสังเกตพัฒนาการการเจริญเติบโตในด้านต่าง ๆ ของเด็กอย่างใกล้ชิด หากเด็กมีพัฒนาการที่ผิดปกติ ผู้เลี้ยงดูก็จะเกิดความวิตกกังวลและหาวิธีที่จะช่วยเหลือ ตลอดจนส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ที่สุดให้ได้ แต่ก็ยังมีอุปสรรคและปัญหา ตลอดจนปัจจัยหลาย ๆ ด้านที่ทำให้ผู้เลี้ยงดูไม่สามารถช่วยเหลือเด็กให้มีพัฒนาการตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ปัญหาเศรษฐกิจ ความเครียดหรือปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส เป็นต้น

ปัจจุบันนี้มีเด็กไทยจำนวนมากที่เติบโตขึ้นมาโดยมีพัฒนาการบกพร่องหรือล่าช้า ผู้เลี้ยงดูบางท่านอาจจะสามารถสังเกตพบว่าเด็กมีปัญหาด้านพัฒนาการได้ตั้งแต่ยังเป็นทารก แต่บางท่านจะทราบได้ก็ต่อเมื่อเด็กไม่สามารถเรียนหนังสือหรือประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนเหมือนเด็กอื่นได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เลี้ยงดูสามารถช่วยเหลือเด็กให้มีพัฒนาการที่ดีขึ้นได้ ด้วยการนำเด็กเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการจากหน่วยงานที่ให้บริการในด้านนี้ ทั้งจากภาครัฐบาลและเอกชน

ในปัจจุบันจำนวนของหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการที่มีอยู่ยังมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอต่อความต้องการในการขอเข้ารับบริการ ในแต่ละปีจะมีผู้เลี้ยงดูนำเด็กมาขอเข้ารับบริการเป็นจำนวนมาก ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการต้องทำงานอย่างหนักในการช่วยเหลือเด็กที่อยู่ในความดูแลให้มีพัฒนาการที่ดีขึ้น รวมทั้งต้องให้ความช่วยเหลือครอบครัวให้สามารถเลี้ยงดูเด็กด้วยความเข้าใจ มีกำลังใจในการเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ และมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ ของเด็กอย่างถูกต้องและเหมาะสม การที่บุคลากรผู้เชี่ยวชาญด้านการกระตุ้นพัฒนาการมีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนเด็กที่รอรับการบริการ จึงเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้การให้บริการแก่เด็กและครอบครัวมีข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้าน สถิติการเลิกนำเด็กเข้ารับบริการมีจำนวนสูงขึ้นและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงข้อบกพร่องหรือปัญหาในการให้บริการกระตุ้นพัฒนาการที่เกิดขึ้น แต่ปัญหาคำคัญนี้

กลับกลายเป็นปัญหาที่ถูกละเลย เนื่องจากที่มงานกระตุ้นพัฒนาการต้องมุ่งให้ความสนใจตลอดจนให้ความสำคัญต่อเด็กที่กำลังรอรับบริการอยู่เป็นอันดับแรก

จากข้อจำกัดต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้หน่วยงานด้านการกระตุ้นพัฒนาการดูเหมือนจะมองข้ามปัญหาที่ผู้เลี้ยงดูเด็กนำเด็กเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการ ทั้งยังไม่มีหน่วยงานหรือองค์กรใดที่ทำการศึกษาย่างจริงจังถึงปัจจัยที่สัมพันธ์กับการนำเด็กเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เลี้ยงดูนำเด็กมารับบริการอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ตามหลักการให้บริการที่ดีนั้น การจัดระบบการให้บริการอย่างมีคุณภาพ ถือเป็นปัจจัยสำคัญของการประกันคุณภาพการให้บริการ (Bradley, 2000) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำงานหรือการให้บริการแก่ครอบครัวของเด็กมีความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ซึ่งถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องอาศัยทั้งทักษะ ความสามารถและความเชี่ยวชาญในการกระตุ้นพัฒนาการรวมถึงต้องมีความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจ และการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีของบุคลากร (Opp & Thurmair, 1993) เนื่องจากลักษณะที่สำคัญของครอบครัวเหล่านี้คือ จะมีความเครียด ความหงุดหงิด ความท้อแท้ ในระดับสูง (Bright, 1997) ดังนั้น ครอบครัวเหล่านี้จึงต้องการความช่วยเหลือที่มีคุณภาพทั้งในด้านพัฒนาการของเด็กที่อยู่ในความดูแล ด้านจิตใจและความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวด้วย (Smith, 1998) หากผู้เลี้ยงดูเด็กนำเด็กมารับบริการไม่ว่าจะด้วยปัจจัยใดก็ตาม จะมีผลเสียต่อเด็กและครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง (Dunst, 2000) และจากการศึกษา พบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เลี้ยงดูเด็กนำเด็กมารับบริการคือความไม่พึงพอใจในบริการที่ได้รับจากหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ (Beckman, 1996)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการนำเด็กเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการ หรือเด็กนำเด็กมาเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการ โดยจะเน้นเฉพาะในด้านการให้บริการที่หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการสามารถดูแลรับผิดชอบและบริหารจัดการได้ เพื่อให้นักวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเป็นแนวทางให้หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการนำไปศึกษาเพื่อพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบการให้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมและแยกแยะการให้บริการทางกระตุ้นพัฒนาการที่หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการควรให้บริการออกเป็นด้าน ๆ ตามแนวคิด ทฤษฎีและลักษณะการให้บริการด้านการกระตุ้นพัฒนาการที่มีประสิทธิภาพดังนี้

1. บริการด้านการให้ความรู้ คำปรึกษา และข้อมูล
2. บริการด้านการกระตุ้นพัฒนาการ
3. บริการด้านการจัดการ
4. บริการด้านความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ที่มงานกระตุ้นพัฒนาการ

5. บริการด้านการเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้เลี้ยงดู

นอกเหนือจากปัจจัยของการให้บริการการกระตุ้นพัฒนาการทั้ง 5 ด้านแล้ว จากการศึกษายังพบปัจจัยที่เกี่ยวกับผู้เลี้ยงดูอีก 2 ปัจจัย ที่มีผลต่อการนำเด็กเข้ารับบริการ ที่หน่วยงานสามารถบริหารจัดการได้เช่นกัน ได้แก่ ปัจจัยด้านความเข้าใจของผู้เลี้ยงดูเรื่องการกระตุ้นพัฒนาการ และปัจจัยด้านความเชื่อของผู้เลี้ยงดูที่มีต่อความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการของเด็กที่อยู่ในความดูแล ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัจจัยทั้งสิ้นรวม 7 ปัจจัย ซึ่งรายละเอียดของปัจจัยต่าง ๆ ได้กล่าวไว้ในส่วนของแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยที่ได้รับ จะเป็นประโยชน์ในการนำเสนอแนวทางการปรับปรุงการให้บริการของหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการให้มีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นการช่วยเหลือให้เด็กที่มีปัญหาพัฒนาการและครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกิดความร่วมมือระหว่างผู้เลี้ยงดูและทีมงานกระตุ้นพัฒนาการอย่างราบรื่นและมีคุณภาพ มีการจัดการให้เด็กได้รับสิ่งแวดล้อมทางพัฒนาการและสังคมที่ดีและเหมาะสม อันจะช่วยสนับสนุนให้เด็กสามารถพัฒนาได้เต็มที่สูงสุดตามศักยภาพของตน สมตามเป้าหมายของการให้บริการด้านการกระตุ้นพัฒนาการ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. พัฒนาการมนุษย์ วัย 0-5 ปี
2. สาเหตุของการเกิดความบกพร่อง หรือล่าช้าทางพัฒนาการ
3. Transactional Model
4. ความหมาย ความสำคัญ และประโยชน์ของการกระตุ้นพัฒนาการ
5. การกระตุ้นพัฒนาการที่มีประสิทธิภาพ
 - 5.1 ประเภทของการให้บริการด้านต่าง ๆ
 - 5.2 ลักษณะการปฏิบัติงานของทีมงานกระตุ้นพัฒนาการที่ผู้เลี้ยงดูพึงพอใจ

1. พัฒนาการมนุษย์ วัย 0-5 ปี

ประกอบด้วยพัฒนาการด้านสำคัญ ๆ 4 ด้าน ดังนี้

1.1 พัฒนาการด้านร่างกาย (Physical Development) พัฒนาการทางร่างกายในเด็กแต่ละคนจะมีอัตราเร็วในการพัฒนาที่แตกต่างกัน แต่โดยรูปแบบทั่วไปแล้วในปีแรกของชีวิต จะมีอัตราการพัฒนาที่รวดเร็วมากและยังคงมีอัตราที่รวดเร็ว จนถึงอายุ 3 ปี และจะเริ่มช้าลงเมื่อเด็กอายุ 3-5 ปี พัฒนาการทางร่างกายมีความหมายรวมถึงการเจริญเติบโตของร่างกาย พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหว การใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่และการใช้กล้ามเนื้อมัดเล็ก เช่น การเดิน การวิ่ง การใช้มือ การหยิบจับ เป็นต้น เด็กวัย 0-5 ปี สามารถเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้ สามารถนั่ง ยืน เดินบนทางคดโค้ง ถีบจักรยาน ขึ้น-ลงบันไดได้เองอย่างอิสระตามลำพัง นอกจากนี้ยังมีความสามารถในการรับประทานอาหารได้เอง ถอดเสื้อผ้า แต่งตัว ตัดกระดาษ วาดรูปคนหรือวัตถุต่าง ๆ และสามารถใช้นิ้วมือในการหยิบจับสิ่งของชิ้นเล็ก ๆ ได้ดีและมีความสามารถในการควบคุมการขับถ่าย

(พรณทิพย์ ศิริวรรณนุศย์, 2530)

1.2 พัฒนาการด้านสติปัญญา (Mental Development) ตามทฤษฎีของ Piaget, 1970 (cited in Flavell & Miller, 1993) ได้กล่าวไว้ว่า พัฒนาการทางสติปัญญาเป็นผลมาจากวุฒิภาวะและสิ่งแวดล้อม การที่เด็กจะสามารถพัฒนาความสามารถทางสติปัญญานั้น เด็กจะต้องมีวุฒิภาวะหรือมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ ผนวกกับการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้แก่เด็ก โดยได้แบ่งระดับของพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก ออกเป็น 4 ชั้นใหญ่ ๆ แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะชั้นของ

พัฒนาการของเด็กวัย 0-5 ปี และมีการนิยามศัพท์เป็นภาษาไทยโดย พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2530) ดังนี้

1. ระดับพัฒนาความรู้สึกทางอวัยวะเคลื่อนไหว (Sensorimotor Operations Phase)

ในระดับนี้เด็กจะสามารถพัฒนาสติปัญญาจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส และการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกาย โดยจะอาศัยประสาทสัมผัสในการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม เช่น การมอง การสัมผัส การดูด เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยขั้นย่อย ๆ 6 ขั้น ดังนี้

1.1 ขั้นปฏิกิริยาสะท้อน (Reflexive Stage) เป็นพัฒนาการของเด็กวัยแรกเกิด-2 เดือน ในขั้นนี้เด็กจะมีปฏิกิริยาสะท้อนอย่างง่าย ซึ่งเป็นปฏิกิริยาสะท้อนที่เกิดขึ้น เพื่อตอบสนองการกระตุ้นจากภายนอกโดยอัตโนมัติ ไม่เกี่ยวข้องกับการใช้ปัญญา

1.2 ขั้นพัฒนาการอวัยวะเคลื่อนไหวด้วยประสบการณ์เบื้องต้น (Primary Circular Reaction) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 2-4 เดือน ในขั้นนี้เด็กจะใช้ประสบการณ์ที่ได้รับมา เป็นแนวทางในการเคลื่อนไหวของตนเอง โดยพฤติกรรมเคลื่อนไหวมักเป็นพฤติกรรมที่กระทำซ้ำ ๆ ปราศจากจุดมุ่งหมาย เช่น กำมือ แบนมือ เป็นต้น

1.3 ขั้นพัฒนาการอวัยวะเคลื่อนไหวโดยมีจุดมุ่งหมาย (Secondary Circular Reaction) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 4-8 เดือน ในขั้นนี้เด็กจะแสดงพฤติกรรมเคลื่อนไหวโดยมีจุดมุ่งหมาย หรือมีความตั้งใจ และจะมีความสนใจในผลของพฤติกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวที่เกิดขึ้นด้วย เช่น การใช้เท้าเตะของเล่นที่แขวนอยู่ในเปล เพื่อให้ของเล่นเกิดการเคลื่อนไหวหรือเกิดเสียง เป็นต้น

1.4 ขั้นพัฒนาการประสานอวัยวะ (Coordination of Secondary Reactions) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 8-12 เดือน ในขั้นนี้พฤติกรรมเคลื่อนไหวของเด็กจะมีความตั้งใจ และมีเป้าหมาย โดยสามารถประสานการกระทำอย่างหนึ่ง เพื่อนำไปสู่การกระทำอีกอย่างหนึ่งได้ เช่น รู้จักผลักสิ่งที่ยึดขวางออก เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ เป็นต้น

1.5 ขั้นพัฒนาการความคิดริเริ่มแบบลองผิดลองถูก (Tertiary Circular Reactions) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 12-18 เดือน ในขั้นนี้เด็กจะมีพฤติกรรมลองผิดลองถูก เพื่อศึกษาลักษณะต่าง ๆ ของวัตถุ และจะมีการหาวิธีการใหม่ ๆ ในการกระทำกับวัตถุ เพื่อดูผลที่จะเกิดขึ้นอย่างมีจุดมุ่งหมาย เช่น รู้จักลาก หรือดึงหมอน เพื่อให้ได้ของเล่นที่วางอยู่ใต้หมอน เป็นต้น

1.6 ขั้นพัฒนาการโครงสร้างสติปัญญาเบื้องต้น (Invention of New Means Through Internal Mental Combinations) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 18-24 เดือน ในขั้นนี้เด็กจะสามารถคิดหาวิธีการแก้ปัญหาได้โดยไม่ต้องอาศัยการลองผิดลองถูกอีก แต่จะมีการนึกถึงวิธีที่จะ

กระทำต่อวัตถุในความคิด โดยไม่ต้องลงมือกระทำจริง เช่น การที่เด็กพยายามเปิดกล่องไม้ขีด โดยการอ้าปาก และปิดปากอย่างช้า ๆ สองสามครั้ง ก่อนที่จะสามารถเปิดกล่องไม้ขีดได้อย่างรวดเร็ว การอ้าปาก และปิดปากนั้น เป็นการใช้สัญลักษณ์ เพื่อหาทางเปิดกล่องไม้ขีด โดยที่ยังไม่ได้ลงมือกระทำจริง

2. ระดับพัฒนาการความคิดรวบยอด (Conceptual Thought Phase) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 2-11 ปี สำหรับระดับพัฒนาการในขั้นนี้ จะกล่าวเพียง 2 ขั้นย่อย ที่ครอบคลุมพัฒนาการของเด็กอายุ 0-5 ปีเท่านั้น โดยสามารถแบ่งเป็นขั้นย่อย ๆ ได้ดังนี้

2.1 ขั้นพัฒนาการก่อนเกิดความคิดรวบยอดอย่างใช้เหตุผล (Preconceptual Thought Phase) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 2-4 ปี ในขั้นนี้เด็กมีความสามารถในการใช้ภาษา แต่ภาษาที่ใช้มักเป็นภาษาที่เกี่ยวข้องกับตนเองเพราะเด็กเห็นว่าตนเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง (Egocentric) และเด็กในวัยนี้ยังมีความเข้าใจถึงความหมายของสัญลักษณ์ เช่น เมื่อใช้ภาษาในการกล่าวถึงสิ่งของบางอย่าง เด็กจะมีความสามารถในการนึกถึงสิ่งของนั้น ๆ ได้ โดยไม่ต้องเห็นสิ่งเหล่านั้นอยู่ตรงหน้า

2.2 ขั้นพัฒนาการใกล้เกิดความคิดรวบยอดอย่างใช้เหตุผล (Intuitive Thought Phase) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 4-7 ปี ในขั้นนี้ภาษาที่เด็กสื่อสารจะมีความเกี่ยวข้องกับสังคมมากขึ้น การใช้ภาษาที่เกี่ยวข้องกับตนเองจะลดน้อยลง เนื่องจากเด็กเริ่มลดการมองตนเป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กวัย 0-5 ปี จะเริ่มต้นจากการที่ทารกเกิดการเรียนรู้โดยการประสานระหว่างทักษะทางประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหวอย่างง่าย ๆ เช่น การดูด การเป่า การจับสิ่งของ ซึ่งจะพัฒนาไปสู่การเกิดความสามารถในการคาดการณ์ล่วงหน้า และความสามารถในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งความสามารถเหล่านี้จะเป็นจุดเริ่มต้นของความเข้าใจในเรื่องความเป็นเหตุเป็นผล เมื่อเด็กโตขึ้นจึงจะเกิดความสามารถในการสร้างจินตนาการ (Mental image) เพื่อแก้ปัญหาหรือจัดการกับสิ่งแวดล้อมได้ เช่น รู้จักแก้ปัญหา ก่อนลงมือทำจริง มีการทดลองใช้วิธีแก้ปัญหาโดยการคิดก่อนลงมือแก้ปัญหาจริง (Mental experimentation) มีความสามารถในการใช้ภาษาและเข้าใจสัญลักษณ์ อย่างไรก็ตาม ความคิดของเด็กวัยนี้เป็นการแปลผลตามการรับรู้ (Perception) ของตนมากกว่าการคิดด้วยเหตุผลทางตรรก

1.3 พัฒนาการด้านสังคมและบุคลิกภาพ (Personality and Social Development) ตามทฤษฎีของ Erikson, 1963 (cited in Hjellev and Ziegler, 1992) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางบุคลิกภาพว่าเกิดจากการที่เด็กมีประสบการณ์ทางสังคม โดย Erikson เชื่อว่า ในแต่ละขั้นของพัฒนาการ เด็กจะต้องเผชิญกับเหตุการณ์วิกฤตที่จะเกิดขึ้นในพัฒนาการขั้นนั้น ๆ หากเด็กไม่สามารถปรับตัวให้ผ่าน

ปัญหาเหล่านั้นไปได้ ก็จะไม่สามารถเกิดการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมในขั้นของพัฒนาการนั้น ๆ ได้ และสำหรับเด็กวัย 0-5 ปีนั้น Erikson ได้กล่าวถึงขั้นพัฒนาการของบุคลิกภาพ 3 ขั้นและมีการให้นิยามศัพท์เป็นภาษาไทยโดย พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2530) ดังนี้

1. ความรู้สึกไว้วางใจและความรู้สึกไม่ไว้วางใจ (Sense of Trust VS. Sense of Mistrust) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 0-1 ปี ในวัยนี้ สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่สำคัญ คือ ผู้เลี้ยงดู ลักษณะของความรู้สึกไว้วางใจ จะเป็นผลมาจากพัฒนาการขั้นนี้โดยเกิดจากการได้รับความรักจากผู้เลี้ยงดูและการตอบสนองของความต้องการของเด็ก สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เด็กเกิดความเชื่อใจในสิ่งแวดล้อมในทางตรงกันข้าม หากเด็กถูกทอดทิ้ง หรือไม่ได้รับการตอบสนองของความต้องการ เด็กก็จะพัฒนาความรู้สึกไม่ไว้วางใจขึ้น นำไปสู่การมองโลกในแง่ร้าย

2. ความรู้สึกเชื่อมั่นในตนหรือสงสัย ไม่แน่ใจในความสามารถของตน (Sense of Autonomy VS. Sense of Shame and Doubt) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 1-3 ปี เด็กวัยนี้จะพัฒนาบุคลิกภาพที่เหมาะสมเพียงใด ขึ้นอยู่กับผู้เลี้ยงดู ว่ามีความสมดุล ในเรื่องการตามใจและการควบคุมเด็กหรือไม่ เนื่องจากเด็กวัยนี้จะมีความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้เพิ่มมากขึ้น เช่น เดิน วิ่ง เล่น ได้ด้วยตัวเอง เด็กจึงต้องการความอิสระในการทดลองทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตัวเอง หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้เลี้ยงดู ก็จะทำให้เด็กเกิดความสงสัยในความสามารถของตน ตรงกันข้ามหากผู้เลี้ยงดูสนับสนุนให้เด็กกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตัวเอง เด็กก็จะพัฒนาความรู้สึกเชื่อมั่นเป็นตัวของตัวเองขึ้น

3. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์หรือความรู้สึกผิด (Sense of Initiative VS. Sense of Guilt) เป็นพัฒนาการของเด็กวัย 3-5 ปี หากเด็กได้รับคำชมเชยหรือได้รับการส่งเสริมให้ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ เด็กก็จะมีการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากเด็กถูกตำหนิ จากการประกอบกิจกรรมหรือจากการกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ เด็กก็จะเกิดความรู้สึกผิด และไม่กล้าที่จะคิดหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ต่อไปในอนาคต

จะเห็นได้ว่า หากเด็กได้พัฒนาศักยภาพในทางที่เหมาะสม ก็จะทำให้เด็กมีความสนใจในการเรียนรู้จักบุคคลและสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อพัฒนาการทางสังคมและบุคลิกภาพที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตในสังคม ได้อย่างสงบสุข

1.4 พัฒนาการด้านอารมณ์ (Emotional Development) ได้แก่ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ สามารถแสดงออกทางอารมณ์ต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม เด็กอายุ 24 เดือนจะพัฒนาอารมณ์ครบทุกประเภทแล้ว โดยช่วงต้นของชีวิต จะมีการพัฒนาอารมณ์พื้นฐาน เช่น วิตกกังวล

ดีใจ ทุกข์ เกลียด หลังจากนั้นพัฒนาการทางอารมณ์จะมีความซับซ้อนมากขึ้นตามระดับความสามารถทางปัญญาและทักษะทางสังคม เด็กที่มีอายุมากขึ้น ก็จะมีอารมณ์ที่ซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากมีความสามารถในการคิด การเรียนรู้และการแสดงออกทางอารมณ์ที่หลากหลายมากขึ้น เช่น อารมณ์โกรธกลัว รัก ว่าเงิ อิจฉา เป็นต้น ซึ่งอารมณ์เหล่านี้ เกิดจากการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลรอบข้าง มีการเรียนรู้ การแสดงออกทางอารมณ์ให้เหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์ ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการสังคมประกิตที่หล่อหลอมให้เด็กมีการพัฒนาการแสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม เด็กแต่ละคนจะมีการแสดงออกทางอารมณ์ที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ส่วนหนึ่งมีสาเหตุเนื่องมาจากการที่เด็กมีพื้นฐานทางอารมณ์(Temperament)ที่ต่างกัน โดยพื้นฐานทางอารมณ์ของเด็กนี้ ส่งผลให้เด็กแต่ละคนมีการตอบสนองต่อสถานการณ์และบุคคลแตกต่างกัน โดยเฉพาะการเกิดความแตกต่างกันในเรื่องรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงดูและเด็ก Ausubel, 1970 (อ้างถึงใน พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2530) ได้แบ่งอารมณ์ออกเป็น 2 พวก ได้แก่

1. อารมณ์ดี หรืออารมณ์ทางบวก (Positive Emotions)
2. อารมณ์ไม่ดี หรืออารมณ์ทางลบ (Negative Emotions)

โดยเด็กที่มีพื้นฐานทางอารมณ์ดี หรือมีอารมณ์ทางบวก ซึ่งได้แก่ อารมณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อเด็กได้รับรู้ในสิ่งที่เขาปรารถนาจะรับรู้ หรือตรงกับความปรารถนา เด็กจะมีความสามารถในการตอบสนองหรือปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ดี ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงดูและเด็กเป็นไปด้วยดี ในทางตรงกันข้าม เด็กที่มีพื้นฐานทางอารมณ์ไม่ดี หรือมีอารมณ์ทางลบ ซึ่งได้แก่ อารมณ์พลัดพรากจากคนรัก กลัว วิตกกังวล โกรธ ก้าวร้าว อิจฉาริษยา เป็นต้น เด็กเหล่านี้จะปรับตัวได้ช้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รอบตัว ทำให้ผู้เลี้ยงดูต้องใช้ความอดทนในการดูแลเด็กและส่งผลให้การเลี้ยงดูเป็นไปด้วยความยากลำบาก (Thomas & Chess, 1991 cited in Fogel, 1991)

1.5 พัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development) ตามหลักทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Piaget, 1965 (อ้างถึงใน พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, 2530) กล่าวว่า เด็กต้องมีความสามารถทางสติปัญญาหรือมีวุฒิภาวะทางปัญญา (Cognitive capabilities mature) จึงจะสามารถเข้าใจพฤติกรรม ความตั้งใจ หรือเจตนาของผู้อื่นได้ โดยเด็กจะต้องลดการยึดตนเป็นศูนย์กลาง (Egocentric) ลง จึงจะสามารถเปลี่ยนจากการพิจารณาความถูกต้อง จากผลของการกระทำ หรือความเสียหายที่เกิดจากการทำผิด (Moral realism) เป็นการพิจารณาความถูกต้องจากความตั้งใจ หรือเจตนา (Moral relativism) ได้ แต่เนื่องจากเด็กในวัย 0-5 ปีนี้ ยังอยู่ในขั้นยึดตนเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นเด็กจึงยังคำนึงถึงตนเองเป็นใหญ่ จึงไม่สามารถเข้าใจเจตนาหรือความตั้งใจของผู้อื่นได้ เนื่องจากยังพิจารณา

ตั้งแต่ความรู้สึกหรือความต้องการของตนเองเป็นหลัก เราสามารถสังเกตพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กได้จากการเล่น เด็กในวัยนี้จะเริ่มยอมรับที่จะเล่นร่วมกับผู้อื่น แต่เนื่องจากเด็กยังอยู่ในขั้นยึดตนเป็นศูนย์กลาง และยังไม่คำนึงถึงผู้อื่นเท่าที่ควร จึงเกิดการทะเลาะและแตกกลุ่มกันได้ง่าย

จะเห็นได้ว่าพัฒนาการด้านต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีการทำงานที่ประสานและเอื้อประโยชน์ต่อกัน หากเด็กมีพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งล่าช้าหรือบกพร่องแล้ว ก็จะทำให้ไม่สามารถพัฒนาตนได้เต็มที่ตามศักยภาพ ดังนั้น การช่วยทำให้เด็กมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ในทุก ๆ ด้าน จึงเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง

2 สาเหตุของความบกพร่องทางพัฒนาการ

Heward และ Orlansky (1984) ได้เสนอสาเหตุของความบกพร่องทางพัฒนาการใน 4 ด้านใหญ่ ๆ ดังนี้

2.1 ความผิดปกติทางโครโมโซม เนื่องจากโครโมโซม ที่เด็กได้รับจากบิดา มารดานั้น จะเป็นสิ่งที่กำหนดลักษณะทางร่างกาย และจิตใจของเด็ก เช่น รูปร่างหน้าตา สีผิว ระดับสติปัญญา เป็นต้น ดังนั้น หากมีความผิดปกติของโครโมโซมเกิดขึ้น อาจเนื่องมาจากการแบ่งตัวที่ผิดปกติของโครโมโซม หรือมีการขาดหายไปของโครโมโซมบางแท่ง ก็จะมีผลทำให้เด็กมีพัฒนาการบกพร่อง หรือล่าช้าได้

2.2 ความผิดปกติก่อนคลอด เป็นความผิดปกติในขณะที่ตั้งครรภ์ของมารดา เช่น ผลจากยาที่มารดารับประทาน มารดามีความวิตกกังวล ได้รับสารเสพติด ขาดแคลนสารอาหาร ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลต่อพัฒนาการของทารกในครรภ์ในด้านต่าง ๆ ไม่มากก็น้อยทั้งสิ้น จะเห็นว่า เราสามารถป้องกัน และหลีกเลี่ยงการเกิดความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการในเด็กได้โดยการเอาใจใส่ดูแลรักษาสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจของมารดา

2.3 ความผิดปกติขณะคลอด เช่น การติดเชื้อมาก ๆ ที่เด็กได้รับผ่านทางช่องคลอด เด็กได้รับออกซิเจนไม่เพียงพอ ส้ำลักน้ำคร่ำของมารดา เป็นต้น

2.4 ความผิดปกติหลังคลอด โดยส่วนใหญ่แล้ว จะเป็นปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก เช่น ได้รับอุบัติเหตุที่กระทบกระเทือนต่อสมอง และไขสันหลัง การเจ็บป่วย ถูกทำร้ายร่างกาย การขาดสิ่งเร้า หรือสิ่งกระตุ้นทางการมองเห็นและการได้ยินอย่างเหมาะสม เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สาเหตุของความผิดปกติ ไม่ได้เกิดจากปัจจัยด้านตัวเด็กเท่านั้น แต่ยังเป็นผลมาจากปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจเป็นผู้เลี้ยงดูเด็ก หรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ให้แก่เด็ก เช่น การให้ความสนใจ พุดคุย การเล่นกับเด็ก การ

จัดหาของเล่น หรืออุปกรณ์การเล่น เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนาทักษะทางพัฒนาการด้านต่าง ๆ การจัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับเด็ก ความเอาใจใส่และระมัดระวังในการดูแลเด็ก เป็นต้น

3. Transactional Model

เป็นแนวความคิดหรือรูปแบบที่อธิบายพัฒนาการของมนุษย์ ว่าเป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเด็กและสิ่งแวดล้อม โดยจะอยู่ในรูปของความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกจากกันได้ และถือเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต กล่าวคือทั้งตัวเด็กและสิ่งแวดล้อมนี้มีผลกระทบซึ่งกันและกัน และต้องมีการปรับเข้าหากันอยู่ตลอดเวลา (Sameroff, 1975 cited in Wehman, 1998) เด็กจะมีพัฒนาการตามวัยหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในตัวเด็กเองซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยทางพันธุกรรม อันได้แก่ ระบบการทำงานของร่างกาย เช่น ระบบการไหลเวียนของโลหิต ระบบหายใจ ระบบต่อมไร้ท่อ ระบบประสาทและอวัยวะเคลื่อนไหว สติปัญญา พื้นฐานทางอารมณ์และกระบวนการประมวลผลข้อมูลและยังเป็นผลมาจากปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กอีกด้วย โดยสิ่งแวดล้อมหมายถึงรวมถึงพฤติกรรมดำรงชีวิต เช่น การกิน การนอนหลับ การออกกำลังกาย และสิ่งแวดล้อมที่เสี่ยงต่อพัฒนาการของเด็ก เช่น การได้รับสารพิษ การได้รับบาดเจ็บ และโรคภัยไข้เจ็บ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อพัฒนาการ แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่ครอบครัว กลุ่มเพื่อน และกลุ่มสังคมสามารถควบคุมหรือจัดการดูแลให้แก่เด็กได้

ในกรณีเด็กที่มีความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการนั้น ประเด็นสำคัญที่ส่งผลต่อพัฒนาการของเด็ก คือ หากผู้เลี้ยงดูนำเด็กเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการ จะทำให้เด็กได้รับความช่วยเหลือด้านพัฒนาการจากทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการช่วยเหลือเด็กให้ได้รับโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น (Temple, 2000) โดยหากผู้เลี้ยงดูรับนำเด็กเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการอย่างรวดเร็วที่สุด ก็จะช่วยทำให้พัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของเด็กมีความก้าวหน้าและเป็นการส่งเสริมให้เด็กสามารถพัฒนาความสามารถในด้านต่าง ๆ ได้สูงสุดเต็มที่ตามศักยภาพและขณะเดียวกันผู้เลี้ยงดูก็ได้รับอิทธิพลจากเด็กด้วย เช่น การที่เด็กได้รับการกระตุ้นพัฒนาการ จะทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้น มีอารมณ์และพฤติกรรมที่เหมาะสมมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้ผู้เลี้ยงดูเกิดความรู้สึกสบายใจ ภาคภูมิใจ ที่มีส่วนช่วยให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้น แต่ในทางตรงกันข้าม หากเด็กไม่ได้รับการกระตุ้นพัฒนาการ หรือมีพัฒนาการที่ไม่ดีขึ้น ก็จะส่งผลทำให้ผู้เลี้ยงดูเกิดความรู้สึกท้อแท้ สิ้นหวังได้ (Bruder, 2000) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดในเรื่องการกระตุ้นพัฒนาการ เป็นการอาศัยหลักการของ Transactional Model ที่นำมาปรับใช้อย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อพัฒนาการของเด็กและครอบครัวโดยตรง

กล่าวโดยสรุปคือ การกระตุ้นพัฒนาการตลอดจนบริการอื่น ๆ ที่เด็กได้รับจากหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการนั้น ถือเป็นปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อตัวเด็กตามแนวคิดในเรื่องของ transactional model ที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้ Sameroff (1975, cited in Wehman, 1998) ยังได้เสนอว่า สิ่งแวดล้อมสามารถลดความจำกัดทางปัจจัยด้านพันธุกรรมหรือด้านชีววิทยา ซึ่งเป็นปัจจัยภายในตัวเด็กเองได้ แต่ในทางตรงกันข้าม สิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพเด็กก็สามารถทำให้เด็กมีพัฒนาการล่าช้าได้ เช่น เด็กที่มีความเสี่ยงสูงในการมีพัฒนาการบกพร่อง หากได้รับสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของเด็กแล้ว จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีมากกว่า เด็กที่มีความเสี่ยงน้อย หรือเด็กปกติที่ได้รับสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นจะเห็นว่า การให้บริการของหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ สามารถส่งเสริมและช่วยเหลือให้เด็กที่มีความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการให้มีพัฒนาการที่ดีขึ้นได้ เนื่องจากได้รับสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเด็ก ช่วยทำให้เด็กได้มีการพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ รวมทั้งการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้เลี้ยงดู ดังนั้นหากหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการมีการให้บริการ หรือใช้กลวิธีในการช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพ ก็จะสามารถบรรลุถึงเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กและครอบครัวได้ (Dunst, 2000)

4. ความหมาย ความสำคัญ และประโยชน์ของการกระตุ้นพัฒนาการ

4.1 ความหมายของการกระตุ้นพัฒนาการ

การกระตุ้นพัฒนาการในระยะเริ่มแรก (Early Intervention) หมายถึง การให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ แก่ทารกและเด็กก่อนวัยเรียนซึ่งมีพัฒนาการช้า หรือมีความเสี่ยงที่จะมีปัญหาพัฒนาการ การกระตุ้นพัฒนาการประกอบไปด้วยรูปแบบของการให้ความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ สำหรับครอบครัวที่มีเด็กอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี ที่มีปัญหาพัฒนาการบกพร่อง โปรแกรมเหล่านี้จัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือเด็กที่มีปัญหาพัฒนาการบกพร่องหรือล่าช้า ให้สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่ตามศักยภาพของตนและยังเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความผิดปกติอื่น ๆ ที่จะตามมาเนื่องจากการมีพัฒนาการบกพร่อง ทั้งยังเป็นการช่วยสนับสนุนให้ครอบครัวสามารถปรับตัวในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นเป้าหมายของการกระตุ้นพัฒนาการคือการช่วยเหลือด้านพัฒนาการของเด็กและการสนับสนุนส่งเสริมและแนะนำครอบครัวให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ตลอดจนสามารถดูแลให้เด็กมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเต็มที่ สามารถอยู่ร่วมในสังคมและช่วยเหลือตนเองได้ตามศักยภาพ (Dunst, 2000)

4.2 ความสำคัญของการกระตุ้นพัฒนาการ

เนื่องจากในช่วง 5 ปีแรกของชีวิต เป็นช่วงที่มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาความสามารถต่าง ๆ ให้แก่เด็ก เด็กจะมีการเรียนรู้ที่ดี มีโอกาสในการพัฒนาทักษะความสามารถด้านต่าง ๆ ได้ หากบุคคลรอบข้างเด็กจัดสิ่งแวดล้อมที่มีความเหมาะสม หรือเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก และเมื่อเด็กได้รับการสนับสนุนที่ดี ก็จะช่วยทำให้เด็กสามารถเติบโตไปตามระดับขั้นของพัฒนาการตามวัยได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กที่มีพัฒนาการบกพร่องหรือล่าช้าซึ่งจำเป็นต้องได้รับสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเด็กอย่างเต็มที่ การกระตุ้นพัฒนาการเป็นรูปแบบการให้ความช่วยเหลือในการที่จะทำให้เด็กพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ มากที่สุดเท่าที่จะสามารถกระทำได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถ หรือระดับความบกพร่องทางพัฒนาการของเด็กด้วย นอกจากนี้ การกระตุ้นพัฒนาการยังเป็นการป้องกันความบกพร่องซ้ำซ้อนทางพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการที่เด็กมีมาแต่แรกเริ่ม เช่น เด็กที่ไม่สามารถเดินได้ เนื่องจากประสาบอุบัติเหตุ หรือพิการโดยกำเนิด หากไม่ได้รับการกระตุ้นพัฒนาการ ก็จะเกิดความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการด้านอื่น ๆ ตามมา ได้แก่ กล้ามเนื้อแขน หรืออวัยวะอื่น ๆ อ่อนแรง เป็นต้น นอกจากนี้เด็กยังไม่มีโอกาสได้มีสังคมกับเด็กอื่น เด็กจึงไม่มีโอกาสพัฒนาทักษะทางสังคมอีกด้วย

การกระตุ้นพัฒนาการไม่เพียงแต่เป็นการช่วยเหลือให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นเท่านั้น แต่จากการที่ผู้เลี้ยงดูมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือเด็ก จะช่วยให้การกระตุ้นพัฒนาการมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงดูและเด็กดีขึ้น มีการเล่นด้วยกันมากขึ้น อันเป็นการเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้เกิดขึ้นในครอบครัวและช่วยให้ครอบครัวได้ดำเนินชีวิตต่อไปอย่างมีความสุข และเนื่องจากเหตุผลดังกล่าว ชุมชนและสังคมควรสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ในการช่วยเหลือและดูแลเด็กของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยรูปแบบของการสนับสนุนควรเป็นไปในลักษณะของการช่วยให้ครอบครัวได้รับความช่วยเหลือเฉพาะสิ่งที่เป็นโดยไม่เข้าไปแทรกแซงบทบาทของผู้เลี้ยงดูในการเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนเปิดโอกาสและสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัวเป็นส่วนสำคัญของทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ โดยจัดให้มีกลุ่มเพื่อนที่จะช่วยแนะนำ และให้กำลังใจต่อครอบครัวเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ต่อไปได้ รวมถึงการสนับสนุนจุดแข็งหรือข้อดีของแต่ละครอบครัวแทนการเข้าไปบ่งชี้จุดอ่อนของครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวสามารถนำเอาข้อดีเหล่านั้นมาใช้ในการเสริมสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ตลอดจนสร้างเสริมพัฒนาการของเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Bronfenbrenner, 1986)

การกระตุ้นพัฒนาการเด็ก โดยเน้นการให้ความช่วยเหลือโดยรวมในระดับครอบครัวนี้ จะเกิดผลดีต่อทั้งตัวเด็กและต่อสมาชิกครอบครัวในระยะยาว ตามหลักของ Transactional Model เด็กและ

ครอบครัวถือเป็นสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อกันที่แยกออกจากกันไม่ได้ การกระตุ้นพัฒนาการเด็กจะคำนึงถึงความร่วมมือจากสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้ความสามารถทั้งในด้านการกระตุ้นพัฒนาการ และวิธีในการดูแลเด็กให้แก่ครอบครัว ซึ่งนอกจากจะช่วยทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นแล้ว ยังเป็นการช่วยให้ครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น แบ่งเบาภาระจากสังคมได้มากขึ้น ลักษณะของการกระตุ้นพัฒนาการดังกล่าวนี้ เป็นการสร้างเสริมพลังอำนาจ (empower) ให้แก่ครอบครัว ทำให้ครอบครัวเกิดความมั่นใจ และมีศักยภาพในการดูแลเด็กของตน โดยไม่ต้องคอยแต่จะพึ่งพาความช่วยเหลือจากทีมงานกระตุ้นพัฒนาการเพียงอย่างเดียว ครอบครัวมีการพึ่งพากันและกันมากขึ้น มีแนวคิดที่เป็นของตนเองและเหมาะสมกับครอบครัวของตน มีอำนาจในการตัดสินใจ และการควบคุมสถานการณ์ ตลอดจนมีการตั้งเป้าหมายร่วมกันที่จะช่วยเหลือเด็ก (Dunst,2000)

นอกจากนี้ Zautra & Sandler,1983 กล่าวสรุปว่า ครอบครัวที่ได้รับการสร้างเสริมพลังอำนาจในการดูแลเด็กที่ได้รับการกระตุ้นพัฒนาการ จะมีสุขภาพจิตที่ดี มีกำลังใจที่ดี มีความเป็นอยู่ และการดำเนินชีวิตในครอบครัวที่ดีขึ้น สามารถช่วยตัวเองหรือแสวงหาความช่วยเหลือจากสังคมได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้ครอบครัวบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการในที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการกระตุ้นพัฒนาการได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการมุ่งเน้นเฉพาะตัวเด็ก เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ครอบครัวในการดูแลเด็ก ควบคู่ไปกับการช่วยเหลือเด็กโดยทีมผู้เชี่ยวชาญ ดังนั้น การกระตุ้นพัฒนาการที่ดี จึงต้องมีกลวิธีที่เป็นรูปธรรมในการทำงานร่วมกับครอบครัว และมีความเข้าใจในข้อจำกัดของแต่ละครอบครัว โดยมีจุดมุ่งหมายให้เด็กได้รับการช่วยเหลือที่เหมาะสมและในขณะเดียวกัน นอกจากนี้ควรคำนึงถึงการให้ความช่วยเหลือในระดับครอบครัวด้วย

4.3 การกระตุ้นพัฒนาการแบบเน้นครอบครัวเป็นศูนย์กลาง (Family – centered base)

การที่ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการจะสามารถส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้เลี้ยงดูได้นั้น ควรคำนึงถึงความต้องการของครอบครัวที่นำเด็กเข้ารับบริการเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อเป็นการเอื้อต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว จึงมีกรอบของทฤษฎีที่สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เลี้ยงดูเป็นศูนย์กลางในการกระตุ้นพัฒนาการ ดังนี้

4.3.1 Family systems theory (McGoldrick & Carter, 1980; Minuchin, 1974 cited in Wehman, 1998) มีแนวคิดที่ว่า ครอบครัวเป็นระบบหนึ่งที่คนภายในครอบครัวมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน การที่สมาชิกคนหนึ่งของครอบครัว ได้รับการกระตุ้นพัฒนาการ ก็จะมีผลกระทบต่อสมาชิกคนอื่นด้วย เช่น ในด้านของค่าใช้จ่าย โดยครอบครัวจะต้องแบกรับค่าใช้จ่ายร่วมกัน ซึ่งมีผลต่อเศรษฐกิจหรือชีวิต

ความเป็นอยู่ของครอบครัวโดยรวม เป็นต้น นอกจากนี้ทฤษฎีนี้ยังพิจารณาถึงโครงสร้างของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว ในด้านบทบาท ความเชื่อ ความเครียด ตลอดจนการสนับสนุนทางสังคมของแต่ละครอบครัว ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในการดูแลเด็กที่มีพัฒนาการล่าช้า ดังนั้นการกระตุ้นพัฒนาการ จึงไม่ได้มุ่งเฉพาะที่ตัวเด็กเท่านั้น แต่ยังสนใจสมาชิกภายในครอบครัวด้วย ดังนั้นการกระตุ้นพัฒนาการจึงควรคำนึงถึงปัจจัยทางครอบครัวและช่วยเหลือสนับสนุนให้ครอบครัวสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างราบรื่น

4.3.2 Social support theory (Cohen & Syne, 1985 cited in Wehman, 1998) เป็นทฤษฎีที่มีแนวคิดว่าการสนับสนุนทางสังคมมีผลต่อสมาชิกภายในครอบครัว ทั้งในด้านพฤติกรรม สุขภาพกายและสุขภาพจิต การสนับสนุนทางสังคมจะรวมถึงการช่วยเหลือจากสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การช่วยเหลือด้านอารมณ์ จิตใจ ร่างกาย การให้ข้อมูล อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ที่จำเป็น ฯลฯ เพื่อช่วยให้ครอบครัวสามารถปรับตัวต่อวิกฤตในชีวิตได้ ทำให้เกิดความพึงพอใจแก่ครอบครัว ทำให้รูปแบบปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวแน่นแฟ้นขึ้น ทำให้ผู้เลี้ยงดูและเด็กได้รับกำลังใจในการดำเนินชีวิต และเป็นการช่วยเหลือด้านพื้นฐานทางอารมณ์ของเด็กให้ไม่เป็นอุปสรรคในการเลี้ยงดูของผู้เลี้ยงดู

4.4 ประโยชน์ของการกระตุ้นพัฒนาการ

4.4.1 ประโยชน์ต่อตัวเด็ก

4.4.1.1 ช่วยทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้น มีความสามารถในการเรียนรู้ และดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้ (Bailey & Wolery, 1992)

4.4.1.2 ช่วยทำให้เด็กมีความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง และสามารถปรับตัวในการดำเนินชีวิต ประกอบอาชีพตามระดับความสามารถได้ (Dunst, 2000)

4.4.1.3 ช่วยให้เกิดความรู้สึกว่า ตนเองเป็นผู้มีความสามารถ ก่อให้เกิดความมั่นใจและความเคารพในตัวเอง รวมทั้งก่อให้เกิดกำลังใจ และความต้องการที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้น (Dunst, 2000)

4.4.2 ประโยชน์ต่อครอบครัว

4.4.2.1 ช่วยลดความเครียด หรือความซึมเศร้าของผู้เลี้ยงดู เนื่องจากการกระตุ้นพัฒนาการ จะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถในการแสดงบทบาทของผู้เลี้ยงดูที่ดี สามารถให้ความช่วยเหลือเด็กให้มีความสามารถในการเรียนรู้ และประกอบอาชีพตามระดับความสามารถของเด็กได้ (Lazar & Darlington, 1982 cited in Hanson, 1996)

4.4.2.2 ช่วยทำให้ครอบครัวสามารถดำเนินชีวิตครอบครัวอยู่ในสังคมต่อไป ได้เหมือนครอบครัวอื่น ๆ เนื่องจากได้รับกำลังใจ ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับความบกพร่องทาง พัฒนาการตลอดจนแนวทางในการให้ความช่วยเหลือเด็ก ทำให้สมาชิกภายในครอบครัวมีความ สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เห็นอกเห็นใจกัน และกล้าเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น (Hanson, 1996)

4.4.3 ประโยชน์ต่อสังคม

4.4.3.1 ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนที่มีพัฒนาการบกพร่องหรือล่าช้า ส่งเสริมให้เด็ก สามารถช่วยตนเอง ส่งเสริมให้มีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของสังคม ฝึกการ ประกอบอาชีพหรือการดูแลตนเอง เพื่อไม่เป็นภาระของสังคมต่อไป (Hanson, 1996)

4.4.3.2 ช่วยลดค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการดูแลบุคคลที่มีพัฒนาการบกพร่องหรือล่าช้าที่ไม่ ได้รับการกระตุ้นพัฒนาการ จนในที่สุดไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ หรือค่าใช้จ่ายทางการศึกษาที่ ต้องสูญเสียในการจัดการศึกษาพิเศษซึ่งจะสูงมากหากเด็กมีความบกพร่องทางพัฒนาการเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากไม่ได้รับการกระตุ้นพัฒนาการอย่างเหมาะสมเมื่อเทียบกับการกระตุ้นพัฒนาการที่สามารถทำ ได้ในวัยทารกที่มีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าและส่งผลให้มีพัฒนาการที่ดีขึ้น และใช้งบประมาณสนับสนุนจาก สังคมน้อยลง (Hanson & Lynch, 1989)

5. การให้บริการกระตุ้นพัฒนาการที่มีประสิทธิภาพ

หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ ควรให้บริการที่มีคุณภาพ เนื่องจากผู้เลี้ยงดูจะแสวงหาหน่วยงาน กระตุ้นพัฒนาการที่ดีที่สุดสำหรับเด็กที่อยู่ในความดูแลของตน โดยจะมีการเปลี่ยนหน่วยงานกระตุ้น พัฒนาการ หรือพยายามนำเด็กไปรับการกระตุ้นพัฒนาการตามที่ตั้งใจไว้ มากมาย ทั้งนี้เพื่อให้เกิด ความมั่นใจ ว่าหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการแห่งนั้น ๆ สามารถช่วยเหลือเด็กในความดูแลของตนให้มี พัฒนาการที่ดีขึ้นได้ (Hanson, Lynch, & Wayman, 1990; Pearl, 1993 cited in Bailey & Wolery, 1992) ดังนั้นหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ ควรตระหนักถึงประเภทของการให้บริการด้านต่าง ๆ ที่ควร จัดให้แก่ผู้เลี้ยงดู และลักษณะการปฏิบัติงานของทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ ที่ผู้เลี้ยงดูพึงพอใจ เพื่อจูง ใจให้ผู้เลี้ยงดูนำเด็กมารับบริการอย่างต่อเนื่อง

การส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เลี้ยงดูนำเด็กมารับบริการอย่างต่อเนื่องนั้น จะช่วยให้เด็กมี พัฒนาการที่ก้าวหน้าได้เร็วและดีกว่า การไม่นำเด็กมารับการกระตุ้นพัฒนาการหรือมารับบริการไม่ต่อ เนื่อง โดยจากงานวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับผลการกระตุ้นพัฒนาการในเด็ก กลุ่มอาการดาวน์ โดยทิพยา ถนัดช่วง (2540) ศึกษาจากเด็กที่ได้รับการกระตุ้นพัฒนาการเป็นเวลา 4 เดือนและพบว่า ระดับพัฒนาการของเด็กในทุกด้านมีความสัมพันธ์กับอายุเมื่อแรกมารับการปรึกษา

และจำนวนครั้งของการมารับบริการ ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 และรายงานผลการวิจัยว่า พัฒนาการของเด็กในด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็ก การใช้กล้ามเนื้อใหญ่ ความเข้าใจและการใช้ภาษา หลังจากได้รับการสอนกระตุ้นพัฒนาการ 8 เดือน มีความสัมพันธ์กับจำนวนครั้งของการมารับบริการ ที่ระดับนัยสำคัญ 0.1 พัฒนาการของเด็กในด้านการช่วยเหลือตนเองและสังคม ด้านความเข้าใจและการใช้ภาษา และด้านการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ หลังจากได้รับการสอนการกระตุ้นพัฒนาการแล้ว 12 เดือน มีความสัมพันธ์กับจำนวนครั้งของการมารับบริการ ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

5.1 ประเภทของการให้บริการด้านต่าง ๆ

ในการให้บริการแก่ครอบครัวที่นำเด็กมารับบริการการกระตุ้นพัฒนาการนั้น เป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากครอบครัวเหล่านี้กำลังประสบวิกฤตการณ์ในชีวิต นอกเหนือจากการเผชิญกับปัญหาทางจิตใจแล้ว ยังต้องเผชิญกับปัญหาทางร่างกาย โดยต้องสูญเสียพลังงานและเวลาอย่างมากในการดูแลเด็กให้ดีที่สุด ในขณะที่เดียวกัน ก็ต้องทำงานเพื่อหารายได้มาเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการรักษาพยาบาลให้แก่เด็ก ครอบครัวเหล่านี้จึงมีความเครียดสูง และสมควรได้รับสิทธิในการได้รับการที่มีประสิทธิภาพที่สุดเท่าที่จะสามารถเป็นไปได้ (Bailey & Wolery, 1992)

จากการศึกษาพบว่า การให้บริการทางการกระตุ้นพัฒนาการที่สำคัญมี 6 ด้านดังนี้

5.1.1 บริการด้านคำปรึกษา การให้คำปรึกษา เป็นหน้าที่สำคัญของหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ ครอบครัวเหล่านี้ต้องเผชิญกับความรู้สึกผิดหวัง เนื่องจากเด็กที่เกิดมามีความแตกต่างจากเด็กทั่วไป โดยปกติครอบครัวมักจะมีความคาดหวังว่า เด็กที่เกิดมาจะเป็นเด็กปกติที่มีสุขภาพแข็งแรง ความผิดหวังที่เกิดขึ้น จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจของผู้เป็นบิดามารดา (Sensky, 1982 cited in Hanson, 1996) โดยจะเกิดความรู้สึกเศร้าเสียใจ และอาจเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นผู้ทำร้ายเด็ก หรือเป็นสาเหตุให้เด็กเกิดมาเป็นเช่นนี้ บางรายอาจเกิดความรู้สึกหมดหวัง ท้อแท้ มองโลกแง่ร้าย โกรธ ก้าว หรือสับสน ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้ มีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ครอบครัวก็ยังต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในครอบครัว ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพและพฤติกรรมของเด็ก ดังนั้น ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ ควรให้กำลังใจ และให้คำปรึกษาด้วยความเอาใจใส่ ห่วงใย และสนใจความรู้สึก หรือความต้องการของผู้เลี้ยงดู เพื่อช่วยให้ครอบครัวมีสุขภาพจิตที่ดีและตระหนักได้ว่า เด็กของตนก็เป็นเด็กคนหนึ่งของสังคม เช่นเดียวกับเด็กอื่น ๆ ที่สามารถเติบโต และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ในขณะเดียวกัน ก็ตระหนักและยอมรับได้ว่าเด็กมีความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการ โดยไม่พยายามปฏิเสธความจริงที่เป็น (Herskowitz & Marks, 1977 cited in Hanson, 1996)

5.1.2 บริการด้านการฝึกอบรมให้กับผู้เลี้ยงดู บทบาทหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของผู้เลี้ยงดูต่อความสามารถทางพัฒนาการของเด็กในความดูแล คือ การทำหน้าที่ในการช่วยเสริมสร้างพัฒนาการด้านต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ดังนั้นข้อมูลพื้นฐานในการดูแลเด็ก เทคนิควิธีการในการเลี้ยงดูและเล่นกับเด็ก รวมถึง แนวทางหรือวิธีการในการช่วยทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้น ก็ถือเป็นข้อมูลสำคัญที่ครอบครัวควรทราบ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เลี้ยงดูมีความสามารถในการฝึกพัฒนาการให้แก่เด็กในความดูแลของตนได้ ทั้งนี้นอกจากจะเป็นการช่วยให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นแล้ว ยังเป็นการช่วยให้ผู้เลี้ยงดู เกิดความรู้สึกนับถือตนเองเพิ่มขึ้นด้วย (Self esteem) เนื่องจากเกิดความมั่นใจว่า ตนเป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือลูกได้ ทั้งยังเป็นการก่อให้เกิดกระบวนการในการสร้างความผูกพันระหว่างผู้เลี้ยงดูและเด็ก ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการตอบสนองความต้องการทั้งทางร่างกาย และจิตใจของเด็ก (Brazelton & Als, 1979 cited in Hanson, 1996)

หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการสามารถจัดให้มีการฝึกอบรมพ่อแม่และผู้เลี้ยงดู โดยจัดให้มีความหลากหลาย เพื่อผู้เลี้ยงดูจะได้รับข้อมูลตามความต้องการ และความเหมาะสมของแต่ละครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นการสอนโดยการสาธิต การบรรยาย การจัดประชุมกลุ่มใหญ่หรือการจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ความรู้ในการช่วยเหลือเด็ก โดยจะต้องมีความยืดหยุ่นด้านเวลา เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้เลี้ยงดูสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ

5.1.3 บริการด้านข้อมูล ทันทีที่ครอบครัวที่มีเด็กพัฒนาการบกพร่องหรือล่าช้า เข้ารับบริการที่หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ ผู้เลี้ยงดูจะมีคำถามมากมาย ไม่ว่าจะเป็นคำถามเกี่ยวกับอาการหรือโรคของเด็ก คำถามเกี่ยวกับผลที่ได้จากการกระตุ้นพัฒนาการ คำถามเกี่ยวกับบริการด้านการกระตุ้นพัฒนาการที่จะได้รับในปัจจุบันและในอนาคต รวมทั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้เลี้ยงดู จากการศึกษาครอบครัวที่มีเด็กคลอดก่อนกำหนด ประสาทน้าหนักต่ำมากของ Greig ในปี 1993 (cited in Dunst, 2000) พบว่า ปัจจัยหลักที่ครอบครัวใช้ตัดสินใจว่าบริการที่ได้รับ สามารถช่วยเหลือและสนับสนุนเขาได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับการได้รับข้อมูลที่มีคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ ทำให้เกิดการรับรู้ ว่า ปัญหาต่าง ๆ สามารถแก้ไขได้ ดังนั้นหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ ควรให้ข้อมูลที่มีคุณภาพ และควรนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น แผ่นพับ โบปลิวิ จัดประชุมพบปะผู้เลี้ยงดู เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ และการสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงดู เพื่อเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างให้กับผู้เลี้ยงดูอื่น ๆ เป็นต้น จากการศึกษาเรื่องการให้บริการด้านข้อมูล ผู้วิจัยสามารถสรุปลักษณะของข้อมูลผู้เลี้ยงดูต้องการ ได้ดังนี้

5.1.3.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก ผู้เลี้ยงดูควรทราบข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก เนื่องจากจะช่วยทำให้ผู้เลี้ยงดูสามารถเข้าใจลักษณะ หรือรูปแบบการแสดงออกทางพฤติกรรม และความคิดของเด็กในแต่ละวัยได้ เมื่อเด็กมีปัญหาทางพัฒนาการ ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาทางอารมณ์ หรือสังคม ก็สามารถให้ความช่วยเหลือด้วยความอดทน และด้วยความเข้าใจ รวมทั้งสามารถคาดหวังในระดับพัฒนาการของเด็กได้อย่างเหมาะสม พร้อมทั้งส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องตามระดับพัฒนาการของเด็ก (Yoder, 1990 cited in Bailey & Wolery, 1992) อาทิเช่น เด็กในช่วงอายุ 12-18 เดือน จะชอบขว้างปาวัตถุ หรือสิ่งของที่ตนสามารถหยิบฉวยได้ ชุกชน ไม่ค่อยอยู่นิ่ง เนื่องจากเด็กวัยนี้มีความสามารถในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้เพิ่มขึ้น เริ่มมีอิสระในตัวเอง จึงต้องการเรียนรู้ผลจากการกระทำของตน และอยู่ในช่วงของการพัฒนาความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง หากผู้เลี้ยงดูไม่ทราบข้อมูลดังกล่าว ก็จะไม่เข้าใจ ไม่สามารถส่งเสริม หรือช่วยเหลือให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัยได้ นอกจากนี้ยังอาจเกิดความรู้สึกหงุดหงิดจากการกระทำของเด็ก

5.1.3.2 ข้อมูลด้านสาเหตุของความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการ บทบาทของทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ นอกเหนือจากการช่วยเหลือให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นแล้ว ยังต้องช่วยให้ครอบครัวสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้เฉกเช่นครอบครัวอื่น ๆ ทั่วไป สิ่งเหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้ หากมีการให้ความรู้เกี่ยวกับความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการว่ามีสาเหตุมาจากอะไร เนื่องจากผู้ปกครองที่ไม่ทราบถึงสาเหตุของการที่เด็กมีพัฒนาการบกพร่อง หรือล่าช้า จะรู้สึกสับสน และกล่าวโทษตัวเองหรือคู่สมรสว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เด็กมีปัญหาพัฒนาการ เป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้งภายในครอบครัว หรือบางครอบครัวมีความเชื่อว่า ความบกพร่องทางพัฒนาการ เกิดจากเคราะห์กรรม โชคชะตา เป็นสิ่งที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ จึงต้องยอมรับและแบกภาระไว้ด้วยความหดหู่ ไม่คิดที่จะหาวิธีช่วยเหลือเด็กให้มีพัฒนาการที่ดีขึ้น ไม่มีความคาดหวังในศักยภาพของเด็ก รวมทั้งไม่ให้ความสำคัญกับการให้ความร่วมมือในการกระตุ้นพัฒนาการกับทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ ดังนั้น ไม่ว่าทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ จะพยายามช่วยเหลือเด็กเพียงใดก็ตาม ก็ไม่สามารถทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นได้ถ้าครอบครัวไม่ได้ให้ความร่วมมือ

เนื่องจากผู้เลี้ยงดูเป็นบุคคลสำคัญที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็ก ตามแนวคิด Transactional Model (Sameroff, 1975 cited in Wehman, 1998) ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการจึงควร จะช่วยเหลือให้ผู้เลี้ยงดูมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับความบกพร่องทางพัฒนาการ เพื่อให้สามารถตอบสนองหรือสนับสนุนเด็กที่มีความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากการศึกษาของ Singer & Power ในปี 1993 (cited in Beckman, 1996) ได้รายงานว่ามีเพียงบาง

ครอบครัวเท่านั้น ที่สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาพัฒนาการของเด็กด้วยความเข้าใจ และเตรียมพร้อม ในการให้ความช่วยเหลือเด็ก

5.1.3.3 ข้อมูลเกี่ยวกับการกระตุ้นพัฒนาการ ครอบครัวที่นำเด็กเข้ารับ

การกระตุ้นพัฒนาการ จะมีความเชื่อ และการให้คุณค่าหรือความสำคัญเกี่ยวกับการกระตุ้นพัฒนาการ ที่แตกต่างกันออกไป และจะส่งผลต่อระดับการให้ความช่วยเหลือเด็ก หรือการมีส่วนร่วมในการกระตุ้น พัฒนาการร่วมกับทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ ทั้งนี้เนื่องจากผู้เลี้ยงดู ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการกระตุ้น พัฒนาการเหมือนทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ เมื่อผู้เลี้ยงดูนำเด็กเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการ จะเกิดคำถามต่าง ๆ มากมายเกี่ยวกับวิธีการกระตุ้นพัฒนาการ โดยเฉพาะในเรื่องของผลการกระตุ้นพัฒนาการ ว่าจะสามารถทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นได้หรือไม่ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญของทีมงานกระตุ้น พัฒนาการ ที่จะต้องอธิบายถึงประโยชน์ และความสำคัญ ตลอดจนบทบาทของผู้เลี้ยงดู ที่ควรปฏิบัติ ในการกระตุ้นพัฒนาการ รวมถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้น หากเด็กไม่ได้รับการกระตุ้นพัฒนาการ เพื่อให้ผู้ปกครองเกิดความตระหนักในความสำคัญ และมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการกระตุ้นพัฒนาการ การ ให้ความรู้เกี่ยวกับการกระตุ้นพัฒนาการแก่ผู้เลี้ยงดูอย่างครบถ้วน และถูกต้อง จะช่วยให้ผู้เลี้ยงดูมีแนว ทางในการให้ความช่วยเหลือเด็กให้มีพัฒนาการที่ดีขึ้น และทำให้ผู้เลี้ยงดูสังเกตเห็นถึงประโยชน์ ที่เกิด จากการให้ความร่วมมือกับทีมงานกระตุ้นพัฒนาการในการกระตุ้นพัฒนาการให้แก่เด็ก (Bailey & Wolery, 1992)

5.1.3.4 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็ก ทีมงานกระตุ้น

พัฒนาการ ควรให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะ และความสามารถของเด็กที่มีความบกพร่องหรือล่าช้าทาง พัฒนาการ เพื่อให้ผู้เลี้ยงดูเข้าใจสาเหตุของการแสดงพฤติกรรม และการมีพัฒนาการด้านต่าง ๆ ล่าช้าหรือแตกต่างจากเด็กที่มีพัฒนาการปกติ เช่น การที่เด็กมีกล้ามเนื้ออ่อนแรง ทำให้มีพัฒนาการด้าน การเคลื่อนไหวช้ากว่าเด็กที่มีพัฒนาการปกติ และผู้เลี้ยงดูสามารถส่งเสริมหรือเพิ่มความแข็งแรงของ กล้ามเนื้อ ด้วยการให้เด็กออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ หรือหากผู้เลี้ยงดูทราบว่า เด็กติดเชื่อง่ายเนื่อง จากมีภูมิคุ้มกันต่ำ ก็จะมีมาตรการระวังในเรื่องของความสะอาด หรือการหลีกเลี่ยงไม่ให้เด็กติดเชื้อง่ายจากผู้อื่น รวมทั้งความเข้าใจในเรื่องของลักษณะนิสัย และอารมณ์ เช่น เด็กร้องไห้งอแงทุกครั้งที่ถูกขัดใจ หรือมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ต่ำ ชอบแยกตัว ผู้เลี้ยงดูก็สามารถส่งเสริมหรือหา แนวทางในการช่วยเหลือให้เด็กรู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น หรือเล่นกับผู้อื่นมากขึ้น เป็นต้น

5.1.3.5 ข้อมูลในการเลี้ยงดูเด็ก เด็กที่มีพัฒนาการบกพร่องหรือล่าช้า จะ

ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ที่ถูกต้อง เนื่องจากเด็กมีลักษณะ หรือการแสดงออกทางพฤติกรรมและ อารมณ์ที่แตกต่างจากเด็กที่มีพัฒนาการปกติ เช่น ไม่สบตา ร้องไห้บ่อย ชอบแยกตัว เป็นต้น หรือใน

กรณีของเด็กบางคนที่มีความพิการทางร่างกายหรือเจ็บป่วยบ่อย ซึ่งต้องได้รับการเลี้ยงดูที่เหมาะสมกับสภาพร่างกาย และจิตใจของเด็ก ดังนั้นที่งานกระตุ้นพัฒนาการจะต้องให้คำแนะนำในการรักษาโรค การดูแลสุขภาพของเด็ก เช่น วิธีการเลือกซื้อนม หรืออาหารเสริม เป็นต้น รวมทั้งวิธีการดูแลเด็กในชีวิตประจำวัน เช่น การจัดทำนั้ง ทำนอน วิธีให้นม หรืออาหารเสริม การอาบน้ำ การเลือกซื้อของเล่น เป็นต้น

หากผู้เลี้ยงดูขาดความรู้เกี่ยวกับวิธีการเลี้ยงดูเด็ก จะทำให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นใจในบทบาทของตน ดังนั้น จึงควรได้รับความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิธีการดูแลเด็กในความดูแล เพื่อช่วยให้ผู้เลี้ยงดู สามารถปรับตัวเข้ากับเด็กได้อย่างเหมาะสม และทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นผู้มีความสามารถในการเลี้ยงดูเด็ก (Hanson, 1996) การช่วยเหลือให้ผู้เลี้ยงดูสามารถดูแลเด็กได้อย่างเหมาะสม ถือเป็น การส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงดูและเด็ก ให้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น อีกทั้งช่วยให้เด็กมีสุขภาพกายและใจที่ดี เนื่องจากได้รับการตอบสนองและการดูแลที่ตรงกับความต้องการของเด็ก (Hanson & Lynch, 1989)

5.1.4 บริการด้านการเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงดู และเด็ก เด็กที่มีความบกพร่องหรือล่าช้าทางพัฒนาการ จะมีการแสดงออกถึงความต้องการของตน และมีการตอบสนองต่อผู้เลี้ยงดู ในลักษณะที่เฉพาะและแตกต่างจากเด็กที่มีพัฒนาการปกติทั่ว ๆ ไป เช่น เมื่อผู้เลี้ยงดูชวนเด็กพูดคุย หรือทักทาย เด็กกลับแสดงความไม่สนใจ ไม่สบตา หรืออาจจะมีการแสดงออกทางสีหน้า หรือพฤติกรรมที่ยากต่อการเข้าใจ ดังนั้น การเข้าใจความหมายของสิ่งที่เด็กพยายามสื่อสาร ตลอดจนพฤติกรรม การแสดงออกของเด็ก จึงเป็นปัญหาที่สำคัญของผู้เลี้ยงดู เนื่องจากหากไม่มีความสามารถดังกล่าว จะทำให้เข้าใจความหมายของพฤติกรรม หรือการแสดงออกของเด็กผิดไป และมีการตอบสนองต่อความต้องการของเด็กอย่างไม่เหมาะสม ทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงดูและเด็กมีปัญหา เช่น เด็กร้องไห้ส่งเสียงดังเพราะต้องการเล่นของเล่น หากผู้เลี้ยงดูไม่ทราบ ก็จะคิดว่าเด็กแสดงพฤติกรรมไม่ดี เด็กอาจถูกลงโทษอย่างไม่เหมาะสม เป็นต้น ทั้งยังทำให้ผู้เลี้ยงดูเกิดความรู้สึกไม่มั่นใจ ส่งผลในความสามารถของตนในการเป็นผู้เลี้ยงดู และเกิดความรู้สึกยากลำบากในดูแลเด็ก

Fraiberg (1974, cited in Hanson, 1996) กล่าวว่าเป้าหมายหนึ่งของการกระตุ้นพัฒนาการ คือ การช่วยเหลือผู้เลี้ยงดู ให้มีความสามารถในการเข้าใจพฤติกรรม และการแสดงออกของเด็ก เพื่อช่วยให้ผู้เลี้ยงดู และเด็ก มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ดังนั้นที่งานกระตุ้นพัฒนาการ ควรแสดงแบบอย่างในการเล่นที่เหมาะสมกับเด็ก และช่วยให้ผู้เลี้ยงดูทราบถึงความต้องการของเด็ก โดยการสังเกตจากการแสดงพฤติกรรมหรือสีหน้าท่าทางที่เด็กแสดงออก เพื่อให้สามารถตอบสนองความ

ต้องการของเด็กได้อย่างถูกต้อง และเพื่อสนับสนุนให้เด็กมีการแสดงออกถึงความต้องการต่าง ๆ อย่างเหมาะสม และถูกต้องตามความคาดหวังของสังคม

5.1.5 บริการด้านโปรแกรมการกระตุ้นพัฒนาการ บทบาทหลักของทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ นอกเหนือจากที่กล่าวไปแล้วข้างต้น คือ การให้บริการด้านการกระตุ้นพัฒนาการที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ โดยองค์ประกอบเหล่านี้ จะช่วยสนับสนุน และส่งเสริมให้การดำเนินการช่วยเหลือเด็กและครอบครัวที่มาใช้บริการ ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ การที่จะให้บริการด้านการกระตุ้นพัฒนาการเพื่อช่วยให้เด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นนั้น นอกเหนือจากวิธีการกระตุ้นพัฒนาการที่มีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับเด็กในแต่ละครอบครัวแล้วนั้น ยังต้องมีระบบการจัดการ หรือการบริหารงานที่รัดกุม เพื่อช่วยให้การบริการกระตุ้นพัฒนาการสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นที่พึงพอใจของผู้เลี้ยงดูที่นำเด็กมาใช้บริการ สามารถนำมาใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมกับวิถีชีวิต และสภาพความเป็นอยู่ของเด็กและครอบครัว

องค์ประกอบของการกระตุ้นพัฒนาการที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

5.1.5.1 ความสามารถของทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีทักษะ ความสามารถ และมีความชำนาญในการกระตุ้นพัฒนาการ และจะต้องสามารถทำงานร่วมกับผู้เลี้ยงดูได้อย่างดี

ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการต้องมีความสามารถในการทำให้ผู้เลี้ยงดูเกิดแรงจูงใจในการช่วยเหลือเด็กของตนอย่างเต็มที่ ทั้งยังต้องเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ผู้เลี้ยงดูเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของทีมงานโดยให้ผู้เลี้ยงดูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หรือเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดโปรแกรมกระตุ้นพัฒนาการสำหรับเด็กในความดูแล นักกระตุ้นพัฒนาการและทีมงานต้องใช้เทคนิค วิธีการต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้เลี้ยงดูเห็นความสำคัญและเต็มใจเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนช่วยเหลือเด็ก ความร่วมมือโดยเฉพาะความคิดเห็นที่ได้จากผู้เลี้ยงดู จะทำให้ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการมีแนวคิด และวิธีการที่หลากหลายในการกระตุ้นพัฒนาการ และทำให้ประเมินได้ว่าวิธีการกระตุ้นพัฒนาการที่วางแผนจัดให้เด็กนั้น มีความเหมาะสมให้ผู้เลี้ยงดูนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้หรือไม่ ทั้งยังช่วยให้ทราบถึงความเหมาะสมของเทคนิควิธีการกระตุ้นพัฒนาการที่จัดให้เด็กว่าเหมาะสมกับสภาพร่างกาย และความสามารถของเด็กหรือไม่ ดังนั้นการให้ผู้เลี้ยงดู มีส่วนร่วมในการวางแผนและประเมินผลโปรแกรมกระตุ้นพัฒนาการ จึงก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ และตัวเด็กเอง เนื่องจากผู้เลี้ยงดูเป็นผู้ที่ใกล้ชิด และรู้จักคุ้นเคยกับเด็กมากที่สุด รวมทั้งเป็นแหล่งพลังที่สามารถกระตุ้น และส่งเสริมให้เด็กมีกำลังใจในการพัฒนาตนเองได้อย่างดีที่สุด

จะเห็นว่าผู้เลี้ยงดูควรเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมกับทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ และมีความรับผิดชอบร่วมกันในการให้ความช่วยเหลือเด็กให้สามารถพัฒนาตนได้อย่างเต็มที่ตามศักยภาพ ดังนั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างผู้เลี้ยงดูและทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ จึงเป็นสิ่งที่ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการไม่ควรละเลยเป็นอย่างยิ่ง (Kalmanson & Seligman, 1992)

ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ ควรคำนึงถึงหลักที่ใช้ปฏิบัติในการพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้เลี้ยงดู ดังนี้ (Broomwich, 1981 cited in Hanson & Lynch, 1989)

5.1.5.1.1 รับฟังด้วยความเข้าใจ บุคลากรในทีมงานกระตุ้นพัฒนาการควรจะเป็นบุคคลที่แสดงความพร้อมที่จะรับฟังด้วยความตั้งใจ และพยายามเข้าใจความรู้สึกของผู้เลี้ยงดู เพื่อที่จะสามารถสื่อสารด้วยความเข้าใจ ไม่พูดหรือถามในเรื่องที่ผู้เลี้ยงดูไม่ต้องการให้กล่าวถึง ไม่ก้าวร้าวเรื่องส่วนตัวที่ทำให้ผู้เลี้ยงดูเกิดความไม่พึงพอใจ แต่ควรจะมีการถามไถ่พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เลี้ยงดูได้พูดถึงปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่สบายใจ หรือต้องการได้รับความช่วยเหลือจากทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ

5.1.5.1.2 สังเกต ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการควรจะสังเกตและพยายามเข้าใจ การรับรู้ของผู้เลี้ยงดูที่มีต่อพฤติกรรมของเด็ก เพื่อช่วยให้ผู้เลี้ยงดูมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและสามารถรับรู้พฤติกรรมของเด็กได้ถูกต้องมากขึ้น

5.1.5.1.3 ทดลอง ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการควรช่วยเหลือเด็กโดยการทดลองปรับเปลี่ยนวิธีการต่าง ๆ ร่วมกับผู้เลี้ยงดูในการทำให้เด็กมีการตอบสนอง หรือมีความสนใจสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ทราบแนวทางในการกระตุ้นพัฒนาการด้านต่าง ๆ ได้เฉพาะเจาะจง และเหมาะสมกับเด็กแต่ละคน

5.1.5.1.4 ชมเชย การกล่าวชมเชย เมื่อผู้เลี้ยงดู และเด็กมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการช่วยทำให้ผู้เลี้ยงดู เกิดความมั่นใจในการเลี้ยงดูเด็ก นอกจากนี้ควรกล่าวถึงความสามารถ หรือสิ่งที่เด็กสามารถปฏิบัติได้ เพื่อทำให้ผู้เลี้ยงดูรับรู้ความก้าวหน้าทางพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก

5.1.5.1.5 การสนทนา การสนทนาระหว่างทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ และผู้เลี้ยงดูเป็นสิ่งสำคัญมาก ควรจะสนทนาอย่างเป็นธรรมชาติ โดยมีเป้าหมาย เพื่อให้ผู้เลี้ยงดูได้รับทราบข้อมูล คำแนะนำเพิ่มเติม ตอบคำถามที่ผู้เลี้ยงดูสงสัย หรือเป็นห่วงเกี่ยวกับเด็ก พร้อมทั้งนำเสนอประเด็นการสนทนาใหม่ ๆ ที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์ต่อเด็ก และผู้เลี้ยงดู

5.1.5.2 อุปกรณ์ และของเล่นที่ใช้ในการกระตุ้นพัฒนาการ จัดเป็นองค์ประกอบสำคัญของการกระตุ้นพัฒนาการที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายที่บกพร่อง จะช่วยทำให้เด็กมีความพร้อมในการเรียนรู้ เช่น อุปกรณ์สำหรับฝึกยืน ที่ช่วยทำให้เด็กที่ยังไม่

สามารถทรงตัวยืนได้เอง มีกล้ามเนื้อในส่วนของลำตัวและขาที่แข็งแรงมากขึ้น สามารถยืนเล่นของเล่น หรือประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับเด็กคนอื่น ๆ หรือเก้าอี้ที่มีล้อเลื่อนสำหรับเด็กที่ไม่สามารถเดินได้ ก็จะช่วยให้เด็กสามารถเคลื่อนที่ไปประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้เป็นต้น รวมทั้งของเล่นที่จัดไว้ อย่างเหมาะสมกับระดับพัฒนาการของเด็กนั้น จะช่วยทำให้เด็กเกิดความสุขสนทน และเพลิดเพลิน ในขณะที่เดียวกัน เด็กก็ได้รับการฝึกฝนทักษะทางพัฒนาการด้านต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติจากการเล่น เหมาะกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กในวัยนี้ที่สามารถเรียนรู้ได้ดีจากการเล่น

ดังนั้นอุปกรณ์ และของเล่น ควรมีจำนวนที่เพียงพอ และมีความหลากหลาย เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของเด็กแต่ละเพศ แต่ละวัย ได้อย่างเฉพาะเจาะจง และเหมาะสม นอกจากนี้ ควรคำนึงถึงความปลอดภัย และความสะอาดของอุปกรณ์ และของเล่นต่าง ๆ ด้วย

5.1.5.3 ระบบการจัดการ หรือนโยบายในการปฏิบัติงานของหน่วยงานกระตุ้น

พัฒนาการเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบการดำเนินงานในการให้บริการแก่ครอบครัว การดำเนินงานในด้านการกระตุ้นพัฒนาการนั้น จะสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น และมีคุณภาพเพียงใด นอกจากจะขึ้นอยู่กับสิ่งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังขึ้นอยู่กับระบบการจัดการของหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ โดยระบบการจัดการ หรือนโยบายต่าง ๆ นั้น จะเกี่ยวข้องกับเรื่องดังต่อไปนี้

5.1.5.3.1 การรับเด็กแรกเข้า หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ ควรจะอำนวยความสะดวก

ความสะดวกในการให้บริการแก่ผู้เลี้ยงดูที่มีความประสงค์นำเด็กเข้ารับบริการ โดยจะต้องชี้แจง ลักษณะการให้บริการ หรือระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ภายในหน่วยงานที่ต้องการให้ผู้เลี้ยงดูทราบ หรือปฏิบัติอย่างชัดเจน เช่น เวลาทำการของหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ อัตราค่าบริการ รูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะจัดให้แก่เด็ก ปรัชญาในการทำงานของเจ้าหน้าที่ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ ตลอดจนบริการต่าง ๆ ที่ผู้เลี้ยงดูพึงจะได้รับ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เลี้ยงดูสามารถปฏิบัติ และให้ความร่วมมือในการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการได้สะดวก และเหมาะสมมากขึ้น

5.1.5.3.2 เวลาในการให้บริการแก่เด็ก ในการวางแผนตารางเวลาที่จะให้

บริการแก่เด็กนั้น ควรมีความยืดหยุ่น สามารถเลื่อนนัด วันเวลา ได้ตามสมควร เพื่อให้ผู้เลี้ยงดูสามารถเข้าร่วมโปรแกรมได้ และระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกกระตุ้นพัฒนาการแต่ละโปรแกรมนั้น จะต้องมีความต่อเนื่องในการให้บริการ และมีความเหมาะสมกับระดับอายุ และความสามารถทางพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ทั้งนี้เพื่อทำให้การฝึกกระตุ้นพัฒนาการมีประสิทธิภาพมากขึ้น

5.1.6 บริการด้านการช่วยเหลือ หรือสนับสนุนเด็กให้สามารถเข้ารับบริการกับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของเด็ก ในกรณีที่ผู้เลี้ยงดูนำเด็กเข้ารับบริการจากหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการแล้วเด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ นั้น หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการควรติดต่อประสานงานและให้ข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยงาน หรือองค์กรอื่น ๆ ที่สามารถส่งเสริมให้เด็กมีทักษะความสามารถอื่น ๆ เพิ่มขึ้น ตามระดับศักยภาพของเด็กที่จะสามารถปฏิบัติได้ เช่น โรงเรียนอนุบาลต่าง ๆ ที่รับเด็กให้เรียนร่วมกับเด็กที่มีพัฒนาการปกติ หรือโรงเรียนที่สอนเด็กที่มีความบกพร่องทางพัฒนาการ โดยเฉพาะ รวมถึงหน่วยงานที่มีการฝึกอาชีพให้แก่เด็ก เป็นต้น

เนื่องจากผู้เลี้ยงดูมีความปรารถนาที่จะให้เด็กได้รับการพัฒนาทักษะต่าง ๆ เพิ่มขึ้น จึงต้องการการช่วยเหลือ ตลอดจนข้อมูลในการตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผนอนาคตให้แก่เด็ก หรือในกรณีที่หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการแห่งนั้น ไม่เหมาะสมที่จะให้บริการแก่เด็กและผู้เลี้ยงดู โดยอาจมีสาเหตุเนื่องมาจาก ผู้เลี้ยงดูต้องย้ายที่อยู่อาศัย หรือไม่สะดวกในการเดินทางมารับบริการ หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการควรให้บริการในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการอื่น ๆ ที่มีความเหมาะสมกับเด็กและผู้เลี้ยงดูมากกว่า เพื่อช่วยให้ครอบครัวได้รับการช่วยเหลือ ดูแลเอาใจใส่อย่างต่อเนื่อง (Hanson, 1996)

5.2 ลักษณะการปฏิบัติงานของทีมงานกระตุ้นพัฒนาการที่ผู้เลี้ยงดูพึงพอใจ

จากงานวิจัยเรื่อง Early Intervention Program Practices That Support Collaboration โดย Dinnebell และ Hale ปี 1999 จากผลการสำรวจการรับรู้ของผู้เลี้ยงดู จำนวน 397 คนที่มีต่อลักษณะการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ พบว่า ผู้เลี้ยงดูต้องการการทำงานที่ให้ความสำคัญในการคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละครอบครัว ให้ความยอมรับในวิถีชีวิต และตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละครอบครัว ไม่ตัดสินหรือกล่าวโทษผู้เลี้ยงดู มีความยืดหยุ่นของเวลาโดยสามารถเลื่อนนัดได้ สามารถเปลี่ยนสถานที่บริการและรูปแบบการสื่อสารได้ เช่น การบริการให้คำปรึกษาทางโทรศัพท์ การจัดทัศนศึกษาออกสถานที่ เป็นต้น นอกจากนี้ผู้เลี้ยงดูยังต้องการให้มีการเยี่ยมเด็กที่บ้านและต้องการทราบข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้าทางพัฒนาการของเด็กเป็นระยะ ๆ อย่างต่อเนื่อง และจากการสำรวจความพึงพอใจของผู้เลี้ยงดู ที่มีต่อการทำงานของเจ้าหน้าที่ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการของ Mahoney และ Boyce ปี 1998 พบว่า ผู้เลี้ยงดูพึงพอใจในบริการที่มีการให้ความรู้เรื่องการเลี้ยงดูเด็ก ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กและเทคนิคในการสอนเด็ก และพอใจที่ทีมงานที่มีการเยี่ยมเด็กที่บ้าน มีอัยยาศัยไมตรีที่ดี เห็นอกเห็นใจ และเอาใจใส่ต่อเด็กและครอบครัว

จากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกระตุ้นพัฒนาการที่ได้กล่าวไปข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงได้รวบรวม และแยกแยะปัจจัยด้านบริการทางการกระตุ้นพัฒนาการ ออกเป็น 7 ปัจจัย (รายละเอียดอยู่ในบทที่ 2 วิธีดำเนินการวิจัย ในหัวข้อ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย) เพื่อทำการศึกษาถึงปัจจัยคัดสรรที่สัมพันธ์กับการนำเด็กเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการของผู้เลี้ยงดู

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาปัจจัยคัดสรรที่สัมพันธ์กับการนำเด็กเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการของผู้เลี้ยงดู

ขอบเขตการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้เลี้ยงดู 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ยังคงนำเด็กมารับบริการอย่างต่อเนื่องและกลุ่มที่เลิกนำเด็กมารับบริการจากหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
2. ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการนำเด็กเข้ารับการกระตุ้นพัฒนาการของผู้เลี้ยงดู โดยจะเน้นเฉพาะปัจจัยในด้านการให้บริการที่หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการสามารถดูแลรับผิดชอบและบริหารจัดการได้เท่านั้น
3. ตัวแปรที่ศึกษา
 - 3.1 ตัวแปรต้น
 - 3.1.1 การให้บริการด้านความรู้ คำปรึกษา และข้อมูล
 - 3.1.2 การให้บริการด้านการกระตุ้นพัฒนาการ
 - 3.1.3 การให้บริการด้านการจัดการ
 - 3.1.4 การให้บริการด้านความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการ
 - 3.1.5 การให้บริการด้านการเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็ก และผู้เลี้ยงดู
 - 3.1.6 ความเข้าใจของผู้เลี้ยงดูในเรื่องการกระตุ้นพัฒนาการ
 - 3.1.7 ความเชื่อของผู้เลี้ยงดูในเรื่องความบกพร่องทางพัฒนาการของเด็กที่อยู่ในความดูแล
 - 3.2 ตัวแปรตาม

การนำเด็กมาเข้ารับบริการอย่างต่อเนื่องของผู้เลี้ยงดู

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้เลี้ยงดู หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่หลักในการดูแลเด็กและเป็นผู้รับผิดชอบในการตัดสินใจนำเด็กเข้ารับบริการจากหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ
2. ผู้เลี้ยงดูที่นำเด็กมาเข้ารับบริการ หมายถึง กลุ่มผู้เลี้ยงดูที่นำเด็กอายุ 0-5 ปี มาเข้ารับบริการอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะเวลา 1 ปีขึ้นไป
3. ผู้เลี้ยงดูที่เลิกนำเด็กมาเข้ารับบริการ หมายถึง ผู้เลี้ยงดูที่เคยนำเด็กมารับบริการกระตุ้นพัฒนาการกับหน่วยงานหนึ่งอย่างน้อย 3 ครั้ง แล้วเลิกนำเด็กมารับบริการไม่ว่ากับหน่วยงานใด ๆ เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 1 ปีเมื่อนับถึงวันที่สัมภาษณ์ โดยในวันที่สัมภาษณ์ เด็กต้องมีอายุไม่เกิน 5 ปี

หมายเหตุ ; นอกเหนือจากการพิจารณาจัดกลุ่มผู้เลี้ยงดูว่ามาเข้ารับบริการต่อเนื่องหรือไม่ โดยพิจารณาจากระยะเวลาในขั้นต้นแล้ว ยังต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากเจ้าหน้าที่ทีมงานกระตุ้นพัฒนาการของหน่วยงานนั้น ๆ ด้วยว่าสมควรจัดอยู่ในกลุ่มดังกล่าวจริง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการสามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงบริการให้แก่ผู้เลี้ยงดูได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ
2. ช่วยทำให้ผู้เลี้ยงดูที่ร่วมมือในงานวิจัย ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการกระตุ้นพัฒนาการมากขึ้น
3. ได้ทราบปัญหาและความต้องการของผู้เลี้ยงดูในการใช้บริการจากหน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ ทั้งที่นำเด็กมาเข้ารับบริการกระตุ้นพัฒนาการ และที่เลิกนำเด็กมาเข้ารับบริการกระตุ้นพัฒนาการ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้หน่วยงานกระตุ้นพัฒนาการ สามารถพัฒนางานในด้านบริการให้ตอบสนองความต้องการของผู้เลี้ยงดูได้มากยิ่งขึ้น
4. เป็นข้อมูลพื้นฐานด้านการให้บริการกระตุ้นพัฒนาการในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่มีการจัดทำอย่างเป็นระบบ